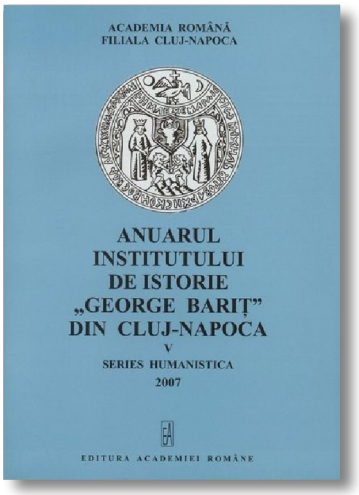

ISSN 1584-4404

Yearbook of the George Barițiu History Institute of Cluj-Napoca Series *Humanistica*

humanistica.ro

Comportamente și strategii de viață în Valea Drăganului (jud. Cluj)

Andrei Negru

How to cite this article:
Negru, Andrei (2007) *Comportamente și strategii de viață în Valea Drăganului (jud. Cluj)*, Yearbook of the George Barițiu History Institute of Cluj-Napoca, Series Humanistica, Vol. 5, pp. 163–184. DOI: 10.5281/zenodo.22965709

© 2007: The Publishing House of the Romanian Academy.
Humanistica Yearbook is published online since 2003.
Submit your article to Humanistica Yearbook: secretariat.dcsu@acad-cj.ro

COMPORTAMENTE ŞI STRATEGII DE VIAŢĂ ÎN VALEA DRĂGANULUI (jud. CLUJ)

Andrei Negru

Institutul de Istorie „George Barițˮ din Cluj-Napoca

The modernization of the Romanian rural area, according to its correspondent Western contemporary pattern, presupposes the existence of a human potential capable and disposed to sustain such a demarche. However, generally, at this moment, within the Romanian village, there are only few agents capable, by their attitude and resources for a capital of ideas or for a pragmatic capital, of meeting the demands of the now, of the reform. There are only a few grass-roots people able to promote and to develop active, successful strategies as an answer to the change which affects, sometimes beyond their will, their everyday life and their background and environment. On the other hand, the taking-up of a life-style, compatible with the requirements of the integration into the European Union and of the globalization, is a difficult and long lasting process, dotted with obstacles, either objective in their essence, or subjective ones. Throughout this process, in the way of living of the grass-roots people, mores and pro or anti-reformist life strategies, situated on different segments of the traditional-modern continuum, coexist in a larger or a smaller proportion, depending on the stage of development of different territorial communities. This fading of the old and the new on the level of economic and social comportment or action is apparent as well in the case of the Village of Valea Drăganului (County of Cluj), where, besides the still dominant "traditional" elements, some characteristics of the modern society already show their presence and manifest themselves.

Ancorat încă, prin structură şi funcţii, în ruralul tradiţional, satul românesc trebuie să facă în prezent eforturi considerabile pentru a recupera decalajele care îl despart de corespondentul său european contemporan, în care „industria şi mai ales serviciile au înlocuit de mult agricultura şi creşterea animalelor ca activităţi dominanteˮ, iar „fermierii încep să reprezinte mai degrabă un fenomen rar prin ponderea pe care o ocupă în populaţia activăˮ[1]. Tranziţia ruralului nostru spre modelul ruralului occidental nu trebuie însă să vizeze identificarea cu acesta, ci, dimpotrivă, construirea unei noi structuri, care să păstreze, desigur într-o formulă

[1] Mălina Voicu, Bogdan Voicu, *Satul românesc pe drumul către Europa,* Iaşi, Edit. Polirom, 2006, p. 16.

An. Inst. de Ist. „G. Barițˮ din Cluj-Napoca, Series Humanistica, tom. V, 2007, p. 163–184

modernizată, cât mai mult din identitatea sa actuală. Ideile de transformare şi progres, apanaje ale modernităţii, trebuie să fie însoţite de cele de „conservare a tradiţiilor şi de prezervare a identităţilor”[2]. Această idee este conţinută în documentele internaţionale privind dezvoltarea rurală, care decretează că ruralul este un tip de organizare socială ce trebuie prezervată, indiferent de costurile implicate, tocmai pentru păstrarea diversităţii sale culturale şi naturale[3]. Dar, pentru a se moderniza, fie într-o formă cât mai apropiată de modelul apusean, fie într-una care să conserve cât mai mult din identitatea sa actuală, comunitatea rurală românească are nevoie de programe de dezvoltare bine articulate, care să ţină seama de condiţiile „mediului fizic şi social” concret[4] şi, în egală măsură, de actorii sociali, individuali şi colectivi, capabili să le pună în operă. „În dezvoltarea rurală rolul primordial revine resurselor umane, comunităţilor locale, participanţilor”[5], se subliniază într-un studiu consacrat dezvoltării rurale.

Alinierea la standardele europene, obiectiv implicit oricărui program de dezvoltare, presupune, atât în mediul urban, cât şi/mai ales în cel rural, „schimbarea mentalităţii românilor (…) schimbarea modului de a gândi şi de a acţiona” al tuturor şi al fiecărui individ în parte[6]. Adoptarea unui comportament în concordanţă cu cerinţele integrării europene şi ale globalizării în general este un proces dificil şi de durată, mai ales în cazul populaţiei rurale, care, urmare a celor aproape cinci decenii de socialism, şi-a pierdut o anumită „abilitate” nativă de a face faţă, uneori în mod ingenios, diverselor provocări la care a fost expusă de-a lungul timpului[7]. Modul de viaţă caracteristic societăţi româneşti de dinainte de ’89, când traiectoriile individuale şi/sau familiale erau prestabilite şi cunoscute, implicând un efort personal minim pentru parcurgerea lor[8], a indus şi în rândul ruralilor o atitudine dominată de pasivism. Omogenizarea socială, considerată în epocă „o etapă nouă în realizarea unei calităţi superioare a vieţii”[9], a avut efecte negative atât pe termen scurt („în acest context al omogenizării şi al omului nou, nu prea era loc pentru tipuri sociale, marcă a diversităţii comportamentale şi valorice,

[2] Radu Cristian Barna, *Dezvoltarea regională în Europa,* Cluj-Napoca, EFES, 2007, p. 9.

[3] Ana Bleahu, *Dezvoltarea rurală pe plan internaţional. Actori şi tendinţe,* în Cătălin Zamfir, Laura Stoica (coord.), *O nouă provocare: Dezvoltarea socială,* Iaşi, Edit. Polirom, 2006, p. 282.

[4] Carmen Furtună, *Comunitatea rurală în tranziţie. Diagnoza satului românesc actual,* Bucureşti, Academia Română, Institutul de Sociologie, 1993, p. 10.

[5] Vincze Mária, *Dezvoltarea regională şi rurală. Idei şi practici,* Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2000, p. 16.

[6] Mălina Voicu, Bogdan Voicu, *op. cit*., p. 31.

[7] Exemple ale acestei „abilităţi” se întâlnesc frecvent în lucrările cercetătorilor Şcolii sociologice de la Bucureşti, publicate în revista „Sociologie românească”, ce descriu modul în care diferite comunităţi rurale din perioada interbelică s-au adaptat, parţial sau în ansamblul lor, unor condiţii de mediu mai puţin prielnice sau au valorificat resursele locale în vederea asigurării unui trai mai bun locuitorilor.

[8] Manuela Sofia Stănculescu, Ionica Berevoescu, *Sărac lipit, caut altă viaţă! Fenomenul sărăciei extreme şi al zonelor sărace în România 2001,* Bucureşti, Edit. Nemira, 2004, p. 27–28.

[9] C. Zamfir, I. Rebedeu (coord.), *Stiluri de viaţă. Dinamica lor în societatea contemporană,* Bucureşti, Edit. Academiei RSR, 1989, p. 15.

a unei realităţi socioculturale care se autoconstruieşte în afara tiparelor tăiate ideologic”[10]), cât mai ales pe termen lung, diminuând capacitatea de reacţie şi de adaptare a indivizilor la situaţii noi, aşa cum sunt cele antrenate de actuala tranziţie. O astfel de situaţie este „lupta” pentru spaţiul rural[11], o realitate cotidiană în ţările dezvoltate, vizibilă deja şi în cazul ţării noastre, mai ales în hinterlandul marilor oraşe, preferat din ce în ce mai mult ca spaţiu de locuire sau de desfăşurare a unor activităţi, economice sau de altă factură, dar şi în zonele mai îndepărtate cu potenţial peisagistic şi cu condiţii de mediu mai deosebite, unde localnicii intră tot mai mult într-o competiţie inegală cu categorii de populaţie mai dinamice, fie aceştia autohtoni din urban sau chiar cetăţeni străini.

„Provocările” tranziţiei sunt abordate în general de către locuitorii ruralului românesc prin intermediul unor moduri şi stiluri de viaţă[12] ataşate preponderent trecutului. Populaţia rurală se caracterizează, în marea ei majoritate, prin comportamente şi atitudini colective şi individuale pasive, rutiniere, de aşteptare şi de resemnare în raport cu transformările social-economice şi culturale majore în care este antrenat mediul ei de viaţă, ca de altfel întreaga societate. Presiunea pentru modernizarea comunităţilor rurale „vine prea puţin din interior”[13], datorită faptului că acestea nu dispun deocamdată decât de puţine elemente umane capabile să-i impulsioneze şi să-i susţină dezvoltarea şi evoluţia spre modelul dorit. Şi aceasta pentru că, pe de o parte, pe fondul diminuării drastice a încrederii între oameni, autoritatea liderilor locali formali sau informali („antreprenori sociali”[14]) s-a redus şi ea până la dispariţie, iar pe de altă parte implicarea noilor antreprenori din zona economicului în viaţa comunitară, cel puţin în cazurile investigate de noi, este deocamdată nesemnificativă.

În general, în satul românesc nu există în momentul de faţă decât puţine elemente capabile, prin atitudine şi resurse de capital ideatic (uman şi simbolic) sau pragmatic (social şi material)[15], să promoveze şi să facă faţă cerinţelor noului, ale reformei. Nu există decât puţini rurali în măsură să promoveze şi să dezvolte strategii de viaţă[16] active, de succes, ca răspuns la schimbarea care le afectează mediul de existenţă, iar pe de altă parte, nu s-a elaborat nicio strategie „oficială”

[10] D. Sandu, *Sociologia tranziţiei. Valori şi tipuri sociale în România,* Bucureşti, Edit. Staff, 1996, p. 17.

[11] Henri de Farcy, *L'espace rural,* Paris, P.U.F., ed. II, 1985 [1975], p. 6–7.

[12] Ad. Dan, *Mod de viaţă/stil de viaţă,* http://wwwq.iccv.ro/romana/disctionar/adi/adi_mod.htm.

[13] Vl. Pasti, Mihaela Miroiu, C. Codiţă, *România – starea de fapt,* vol. I, Bucureşti, Edit. Nemira, 1997, p. 62.

[14] D. Sandu, *Sociabilitatea în spaţiul dezvoltării,* Iaşi, Edit. Polirom, 2003, p. 38.

[15] D. Sandu, *Sociologia tranziţiei. Valori şi tipuri sociale în România, ...*, p. 28.

[16] În sens sociologic, prin strategie de viaţă se înţelege „modul în care indivizii îşi utilizează resursele de orice natură (resurse materiale, capital social, capital uman etc.) pentru a-şi satisface nevoile” (*Resurse, valori, strategii de viaţă şi legitimitatea politicilor sociale,* B. Voicu (coord.), http://www.iccv.ro/romana/ studii/teme/ 2002,res_val_strg.htm.

pentru subminarea inerţiei faţă de schimbare care domină actualmente ruralul românesc[17].

Deşi la prima vedere s-ar părea că noţiunea de strategie nu poate fi asociată ruralului, mediu social unde, datorită rigurozităţii implicate de sensul ei iniţial, preluat din terminologia militară, aceasta are, în general, un câmp de manifestare relativ redus, literatura sociologică rurală actuală îi consideră, de pildă, pe producătorii agricoli din sud-estul european ca fiind „nişte actori economici raţionali, care îşi optimizează resursele de care dispun şi minimalizează riscul economic", în cadrul unor strategii agrare bine conturate, şi anume: 1) strategia orientării spre carieră; 2) strategia orientării spre afaceri; 3) strategia orientării spre munca salariată; 4) strategia micului fermier; 5) strategia ţărănească de subzistenţă[18].

Evidenţierea comportamentelor şi atitudinilor ruralilor, a strategiilor individuale de viaţă dezvoltate în acest mediu, în scopul stabilirii unor tipologii, necesită, ca şi în cazul altor fenomene şi procese ce acompaniază perioada de tranziţie, un demers care presupune şi implică desfăşurarea unor investigaţii de teren[19]. Pentru a fi concludente, aceste investigaţii trebuie să-şi propună „acoperirea" tuturor categoriilor de indivizi care populează ruralul la un moment dat. Diferenţiind, de pildă, populaţia rurală franceză în funcţie de timpul efectiv petrecut în teritoriul respectiv, Henri de Farcy distinge următoarele categorii: cei care petrec întreaga zi în localitate; cei care petrec numai o parte din timp, fiind angajaţi în afara acesteia; cei care petrec în rural doar sfârşitul de săptămână; cei care petrec în rural doar vacanţele; cei care se retrag în rural la pensie; cei care părăsesc oraşul pentru a face carieră în rural[20]. O altă categorizare a populaţiei rurale se poate face în funcţie de tipurile de activităţi practicate într-un loc sau altul, categoriile ocupaţionale rezultate, ca şi cele temporale de altfel, fiind susceptibile, la rândul lor, de a fi divizate în paliere mai înguste.

Această nouă „realitate socială" extrem de nuanţată, încă în curs de elaborare şi consolidare, nu se „pretează" la o analiză de tip cantitativ, care n-ar putea s-o surprindă în toate dimensiunile sale. Mai adecvată ei este cercetarea calitativă,

[17] N. Popa, *Ţara Haţegului: potenţialul de dezvoltare al aşezărilor omeneşti. Studiu de geografie rurală*, Timişoara, Edit. Brumar, 1999, p. 163.

[18] Lee-Ann Small, *Strategii de supravieţuire agrare în Bulgaria şi sudul Rusiei: o analiză calitativă,* în *Catalyse. Cunoaştere, participare şi dezvoltare în spaţiul comunitar*, M. Pascaru (coord.), Cluj-Napoca, Edit. Argonaut, 2005, p. 70–72.

[19] „[…] în epocile de tranziţie, culturile *cheie* trebuie găsite pe teren, nu deduse teoretic." Cercetătorul de cabinet „este preocupat să descopere în culturile locale doar generalul preexistent în mintea proprie". Cercetătorul de teren „acceptă ideea că variantele pe care le poate întâlni în mod concret sunt, practic, infinite, că realitatea este, adesea, în plină creaţie şi că, din acest motiv, cercetarea seriilor trebuie să preceadă stabilirea tipologiilor" (N. Radu, Carmen Furtună, Gabriela Jelea-Vancea, Carmen-Cornelia Bălan, *Prefaceri socio-umane în România secolului XX. De la comunitatea tradiţională la comunitatea postcomunistă,* Bucureşti, Edit. Fundaţiei „România de Mâine", 1996, p. 9).

[20] H. de Farcy, *op. cit*., p. 15.

bazată pe interviuri intensive, care permite obţinerea unor cantităţi mari de informaţii şi „descrierea comprehensivă a unui eveniment sau a unei unităţi sociale”[21], a comportamentelor şi strategiilor de viaţă dintr-o localitate rurală transilvăneană în cazul nostru.

Localitatea Valea Drăganului este situată din punct de vedere geografic în nord-vestul judeţului Cluj, mărginindu-se cu judeţele Bihor, Sălaj, precum şi cu satele Poieni, Bologa, Ciucea, Tranişu şi Lunca Vişagului”[22]. Ca tip de aşezare, Valea Drăganului este un sat aliniat[23], numele său venind de la cel al râului care îl străbate de la sud la nord.

Valea Drăganului este un sat cu rădăcini adânci în istorie, având o atestare documentară de peste 500 de ani. „Localitatea Valea Drăganului este menţionată în anul 1455 printre posesiunile familiei Banffy. În 1493 sunt menţionaţi şi iobagii care gospodăreau pământurile acestea. În acel an, moşia era dată ca zălog familiei Szarvadi, apoi va reveni familiei Banffy pentru aproape 500 de ani. Pentru această familie, locuitorii satului tăiau lemne din pădure, pescuiau păstrăvi din Drăgan, toate bunurile fiind transportate pe cheltuiala lor la Bonţida”[24], loc de reşedinţă al respectivei familii nobiliare. Spre finele secolului al XIX-lea, satul era bine dezvoltat din punct de vedere economic. Dispunând de un mediu natural bogat în resurse [„Cariera profirică de o calitate excepţională (…) Pădurile ocupă interfluviile şi versanţii cu stejari şi goruni, ulm, frasin, tei, cireş, plop, carpen şi fag. La marginea pădurilor, pe fânaţe şi pajişti, se găsesc: alun, păducel, arin alb şi negru. Pe măsură ce altitudinea creşte, pădurea se omogenizează, din diversele specii întâlnite la poalele dealurilor, aceasta, mai sus, se reduce la două sau cel mult trei specii în amestec, fag, fag şi molid, molid şi brad în etajul superior montan, iar jnepenul pe golurile montane cele mai înalte”[25]], localitatea Valea Drăganului s-a dezvoltat şi datorită situării sale în proximitatea liniei ferate, precum şi a şoselei care leagă două mari centre ale Transilvaniei, Cluj şi Oradea. Un alt factor care a contribuit substanţial la dezvoltarea sa, ca de altfel şi a celorlalte localităţi din zonă, a fost calea ferată forestieră de pe valea Drăganului, construită după 1918, care a permis exploatarea mai facilă a resurselor locale de lemn şi piatră. Beneficiind, astfel, de facilităţi de transport, în zonă s-au înfiinţat câteva obiective economice (cariera „Granitul” din Poieni s-a înfiinţat în 1875, iar fabrica de cherestea în jurul anului 1900[26]) care, trecând prin diferite etape de

[21] G. King, R. Keohane, S. Verba, *Fundamentele cercetării sociale,* Iaşi, Edit. Polirom, 2000, p. 18.

[22] I. Lungu, *Valea Drăganului – trecut şi prezent: monografia satului Valea Drăganului*, Cluj-Napoca, Edit. Todesco, 2002, p. 9

[23] I. Mihăilescu, *Sociologie generală. Concepte fundamentale şi studii de caz,* Iaşi, Edit. Polirom, 2003, p. 264.

[24] Comisia metodică a profesorilor de istorie din comuna Poieni, *Din istoricul satelor necooperativizate din comuna Poieni,* Poieni 1980–1982 (manuscris), p. 35.

[25] N. Ştеiu, Gh. Negru, *Poieni. Spaţiu, istorie, spiritualitate,* Cluj-Napoca, Edit. Casa Cărţii de Ştiinţă, 2003, p. 13.

[26] *Ibidem*, p. 166.

modernizare, au contribuit la bunăstarea locuitorilor şi în secolul următor. În ultimele decenii ale secolului al XX-lea, de maximă importanţă pentru zonă, ca şi pentru localitatea Valea Drăganului, a fost şantierul barajului hidroenergetic Drăgan–Iad [„Barajul Drăgan este o construcţie de beton în arc cu dublă curbură, reţinând în faţa lui un volum total de 112 milioane metri cubi de apă având o dublă utilitate: acumularea apei pentru uzina electrică de la Remeţi şi pentru cele aflate în aval pe Valea Iadei şi pe Crişul Repede, dar şi de retenţie a viiturilor celor două râuri. Are o înălţime de 120 metri, cota la coronament 856 şi o lungime de 424 metri (…) Prin acest baraj se regularizează un debit mediu de 8,7 metri cubi de apă pe secundă”[27]], care a asigurat locuri de muncă bine remunerate pentru o mare parte a populaţiei din zonă.

În prima jumătate a secolului al XX-lea, Valea Drăganului era un sat puternic şi stabil din punct de vedere demografic. Astfel, dacă la recensământul din 1784–1787 în sat existau 572 locuitori, în 1918, conform statisticii întocmite de preotul satului, populaţia satului număra 1423 persoane. La recensământul din 1920 erau înregistraţi 1757 locuitori, la cel din 1931, 2181 locuitori. Această caracteristică demografică se păstrează şi în anii democraţiei populare. La sfârşitul acestei perioade (1991), populaţia satului era de 2111 locuitori, iar la începutul anului 1997 erau 1896 locuitori[28]. Actualmente, populaţia sa este de 1735 locuitori, Valea Drăganului fiind şi din punct de vedere demografic cel mai important sat al comunei Poieni. Această relativă stabilitate demografică s-a datorat, credem, dezvoltării economice de tip industrial a zonei, începută, aşa cum aminteam mai sus, la sfârşitul secolului al XIX-lea şi continuată şi în perioada mai sus menţionată. Existenţa unui segment important de forţă de muncă salariată în rândul populaţiei din Valea Drăganului a avut efecte benefice în plan social şi cultural asupra localităţii, care în decurs de două decenii şi-a înnoit aproape în totalitate fondul locativ şi a manifestat o deschidere remarcabilă spre educaţia prin şcoală a tineretului. „În perioada anilor 1965–1985 în sat s-au construit peste 527 de case noi, practic aproape fiecare familie şi-a construit o casă nouă. Azi, din cele 560 de case existente în sat, au mai rămas 33 de case vechi (…) Cu timpul au apărut în sat case cu etaj, în număr de 37, înzestrate cu tot confortul modern, canalizare, baie, mobilă modernă, 3–4 camere, plus bucătărie şi cămară. Casele sunt construite din cărămidă, acoperite cu ţiglă, cu geamuri mari şi luminoase, pe jos duşumea din scândură şi parchet. Din totalul de 560 de numere de casă, 542 de case sunt electrificate, 61 case au introdusă apa potabilă prin cădere şi au baie (…) Absolvenţi ai unor şcoli postgenerale: în perioada 1927–1940: 71 persoane (…) în perioada 1950–1997: 509 persoane, din care cu pregătire medie 410, iar cu pregătire superioară 99.”[29]

[27] *Ibidem,* p. 16.
[28] I. Lungu, *op. cit.,* p. 77.
[29] *Ibidem*.

Evenimentele din decembrie ’89 au găsit Valea Drăganului, ca şi mai toate satele din împrejurimi, într-o situaţie economică prosperă, demnă de invidiat mai ales de către populaţia satelor cooperativizate, în care procesul de „socializare” a agriculturii produsese efecte negative însemnate. În comuna Poieni existau în acel moment câteva unităţi economice puternice, care furnizau câteva mii de locuri de muncă şi, implicit, salarii relativ substanţiale locuitorilor. Ulterior, la fel ca şi în întreaga ţară, datorită privatizării întreprinderilor şi a restructurării economiei, zona la care ne referim a intrat, şi ea, într-o cădere liberă, cu efecte deosebit de negative mai cu seamă în planul ocupării forţei de muncă.

> *„Erau înainte de ’89 peste o mie de muncitori în cariera din Poieni şi cam 1000 de muncitori în fabrică şi la exploatările forestiere din munte. Oamenii se descurcau, eu zic, destul de bine. Acuma nu au unde lucra o grămadă de tineri. Fabrica îi aproape închisă. Carierele lucrează dar cu o tehnologie mai avansată şi muncitorii îs foarte puţini(...) O mai fost şi crescători de animale care mai sunt şi acuma câţiva. Se câştiga destul de bine fiindcă erau contracte cu animalele, în special cu viţeii (...)mulţi au avut noroc cu barajul, la baraj o lucrat o grămadă de muncitori(...) Acuma, în afară de cei care lucrează la cariere, mai lucrează la pădure, că sunt câteva gatere: unu-i aci la Victor – are în jur de 100 de muncitori, mai este gaterul celor de la carierele Poieni, care funcţionează pe lângă bariera de la intrarea în Valea Drăganului – acolo îs 15–20. Fabrica de la Poieni mai funcţionează dar cu foarte puţini muncitori (...) Mai sunt ceva societăţi comerciale mici unde mai lucrează oamenii şi cam atât”* – Int. nr. 4.

Perdanţii revoluţiei din acest punct de vedere au fost localnicii ocupaţi în activităţile de exploatare şi prelucrare a lemnului şi a pietrei, în vârstă de până la aproximativ 50 de ani, precum şi tinerii intraţi deja sau în curs de a intra în câmpul muncii. Pentru că majoritatea populaţiei masculine cu vârsta de peste 50 de ani, care fusese ocupată în activităţi incluse în grupe de muncă ce permiteau pensionarea înainte de limita normală de vârstă, a reuşit să se pensioneze înainte de desfiinţarea unor unităţi economice sau de reducerea activităţii altora. Aceşti „tineri pensionari” s-au alăturat celor deja existenţi, proveniţi din sectorul industrial sau din alte sectoare. În plus, după ’89 s-au acordat pensii şi unor crescători de animale din sectorul necooperativizat.

> *„În general marea majoritate a persoanelor în vârstă au pensii pentru că au avut locuri de muncă. Au lucrat în cariere şi în exploatarea lemnului, plus că 20 de ani s-a lucrat şi la barajul de pe râul Drăgan unde au lucrat foarte mulţi oameni (...) au pensii şi din agricultură”* – Int. nr. 2.

Apoi, ca şi majoritatea persoanelor refugiate în urma Diktat-ului de la Viena, o parte din locuitorii satului au beneficiat, şi ei, de statutul de refugiat şi de drepturile aferente acestuia, ceea ce a mărit substanţial numărul pensionarilor din

localitate, precum şi cuantumul pensiilor celor care dobândiseră statutul de pensionar pe baza încadrării lor o anumită perioadă în muncă. Această situaţie a făcut ca, în Valea Drăganului, populaţia în vârstă, posesoare şi a unor gospodării proprii destul de bine puse la punct, să devină categoria socială cea mai puternică din punct de vedere economico-financiar şi, în multe cazuri, susţinătoarea unor familii formate din două sau trei generaţii. În Valea Drăganului, aproape în fiecare familie există cel puţin o pensie, dar în cele mai multe cazuri aceasta este dublată de o a doua pensie şi/sau de un salariu, situaţie care a determinat, în multe cazuri, reducerea drastică sau chiar abandonarea agriculturii, fie ea chiar numai de subzistenţă, şi transformarea localnicilor în consumatori de produse procurate din comerţ.

> *„De ce să cumpere (animale) şi să lucre dacă-s 600 de case în Drăgan şi vreo 950 de pensii (...) Sunt case unde ieste patru «salarii» şi atunci de ce să muncească, mai bine le cumpără din prăvălii”* – Int. nr. 17.

De fapt, această situaţie nu este o noutate pentru locuitorii satului, care şi înainte de ’89 aveau un comportament asemănător, aşa cum remarcă un subiect dintr-un sat aflat mai în amonte, unde creşterea animalelor era, şi mai este încă, o obişnuinţă moştenită de la bătrâni.

> *„După cum suntem mai la munte noi ţinem tot obiceiuri vechi, că bătrânii noşti erau obişnuiţi să ţină animale şi noi am apucat şi ţinem animale. Dar ăştia de pe vale de mai din jos, ei întotdeauna o fost mai domnoşi, o ţinut câte o vacă la 2–3 case, o fost tăţi cu servici, mulţi o fost în servici, n-o ţânut, poate nici nu li s-o meritat că dacă o avut un servici bun şi poate o câştigat, di ce să se complice cu vaca aia (...)”* – Int. nr. 20.

Existenţa acestor resurse financiare generate de statutul drăgănarilor de muncitori forestieri ori în carierele de piatră a făcut, alături desigur de aşezarea sa într-o regiune neprielnică agriculturii, ca Valea Drăganului să fie „un sat unde agricultura nu a fost şi nici nu este ocupaţia de bază a locuitorilor.”[30]

După ’89, pe lângă această situaţie financiară relativ satisfăcătoare, datorată statutului de pensionari sau de salariaţi al majorităţii locuitorilor, mai intervin şi alţi factori, obiectivi şi subiectivi, care determină abandonul agriculturii sau, mai corect spus, al zootehniei, fie aceasta şi numai de subzistenţă, comportament caracteristic majorităţii gospodăriilor din Valea Drăganului.

Între factorii obiectivi, este vorba, în primul rând, despre nerentabilitatea creşterii taurinelor, în condiţiile în care în localitate nu mai există un centru de colectare a laptelui, deci acesta nu mai poate fi valorificat decât pe pieţele situate departe de localitate, iar preţul actual al produselor lactate, ca şi al animalelor pentru sacrificat este neatractiv.

[30] *Ibidem.*

„*Nu este un punct de colectare a laptelui, animalele sunt destul de ieftine şi atunci oamenii o început să se lase de animale. O grămadă de pământuri nu-s cosite”* – Int. nr. 4.

Absenţa unui centru de colectare a laptelui a avut ca efect şi dispariţia bubalinelor din localitate, altă dată preferate de către localnici datorită laptelui lor superior din punct de vedere calitativ, comparativ cu cel al taurinelor, şi a alimentaţiei mai puţin pretenţioase, dar deficitare faţă de acestea în ce priveşte posibilităţile de valorificare prin sacrificare.

„*S-a renunţat şi la creşterea bivolilor. E drept că nu sunt pretenţioşi la furajare, dar viţeii cresc mai greu şi nu au valoare, pentru că cei care mai ţin animale le ţin pentru viţei. Pe un viţel de 3–4 luni se primeşte 10–12 milioane, iar pe ăla de bivol trebe să-l ţină 2–3 ani şi nu primeşte atâta. Dar viţeii de vacă roşie îi dau rapid şi contra unei sume mari (...) Şi mai este ceva, acum schimbându-se sistemul de subvenţie, nu mai subvenţionează litrul de lapte, ci capul de vacă. Se pare că aşa este în UE. Nu ştiu dacă-i corect, că asta nu stimulează creşterea unor vite de rasă”* – Int. nr. 10.

O scădere însemnată s-a produs şi în cazul ovinelor, cu toate că zona se pretează foarte bine la creşterea acestora.

Un alt factor obiectiv care a dus la declinul gospodăriei ţărăneşti, în speţă la abandonarea zootehniei, alta dată intens practicată în localitate [„*Ce-o muncit şi cât o muncit bunicii noştri, că n-avea de unde să-şi ţină (...) Ăia ţineau 10 vaci, boi şi ce mai ţineau”* – Int. nr. 9] este îmbătrânirea populaţiei, creşterea animalelor implicând, pe latura asigurării nutreţului pentru sezonul rece şi a muncii zilnice presupuse de îngrijirea lor, un efort fizic de care aceasta nu mai este capabilă [„*Populaţia este îmbătrânită (...) Cred că mai mult de jumătate din populaţie este peste 45–50 de ani. Deci la o populaţie din asta nu poţi să pretinzi nu ştiu ce activitate (...) Înainte lumea se străduia să crească animale, să ţină animale multe. Acum nu o mai fac. Dimineaţa când mergeau vitele la câmp se umplea strada de ele. Acuma (...) nu mai ţine nimeni animale. Pentru că cei care sunt aicea nu au putere să le crească (...)”* – Int. nr. 11] sau un efort financiar, care, chiar la un calcul sumar, se dovedeşte a fi nerentabil.

„*Mulţi dintre oamenii care sunt pensionari trebuie să-şi cheltuiască pensia ca să ţină un porc sau o vacă, nişte găini. Şi atunci or ajuns, făcând nişte calcule economice, la concluzia că mai bine cumpără din magazin cu banii pe care-i investesc pentru creşterea unui porc sau pentru ţinerea unei vaci (...)*” – Int. nr.13; *„(...) dacă ai vrea să-ţi găseşti un om la coasă vara, îi dai 600 de mii la zi, mâncare, ţigări, băutură şi tot nu-ţi vine. Ieşi aproape la un milion cu o zi de muncă şi tot nu-i mulţumit că vrea mai mult”* – Int. nr. 17.

Un alt factor, de data aceasta de natură subiectivă, este faptul că agricultura este considerată de către populația mai tânără (localnici aflați în postura de salariați sau de întreprinzători privați) o activitate inferioară în raport cu altele şi nerentabilă, ataşabilă doar celor care nu sunt capabili să facă altceva.

„Ai mei mai țin o vacă, un porc, găini, deşi eu i-aş sfătui să şadă blânzi. Noi tinerii nu avem timp pentru gospodărie şi sunt convins că agricultura în zona noastră este o afacere proastă. Eventual o face cineva care nu ştie să facă altceva”. – Int. nr. 2; *„(...) tineretul nu mai are nevoie de animale. Cine mai intră în grajd să mulgă vaci, cui îi mai trebuie?”* – Int. nr. 12.

Reducerea activității de creştere a animalelor este pusă şi pe seama noilor reglementări impuse de integrarea în Uniunea Europeană, implicând „obligativitatea introducerii standardelor UE în domeniul producției agricole, nu numai la nivel de legislație, ci şi la nivelul practicii agricole efective”[31], pe marginea cărora s-au brodat tot felul de zvonuri, culminând cu cel al unei posibile interdicții de a mai creşte animale în gospodăria proprie.

„Pe urmă iară-i problema asta: o dată cu intrarea în UE este deja frica omului că nu poate să-şi mai țină o vacă în curte, o găină, un porc” – Int. nr. 13.

În fine, un alt factor care are efecte negative pe acest teren este atitudinea tinerilor față de muncă şi mai ales refuzul celor neîncadrați în vreun gen de activitate productivă de a efectua munci agricole, atât în gospodăriile proprii, cât şi, desigur contra cost, în ale altora, atitudine de dată mai recentă, cel puțin în contextul la care ne referim.

„Dintre cei care au venituri mici o parte sunt dispuşi să lucreze la alții ca zilieri, o parte nu. Deja lumea s-o tras de-o parte, deşi nu au bani (...) Au puțin dar nu se duc să muncească. Vara la coasă, oamenii i-ar solicita, dar nu mărg. Mai bine stau şi taie frunză la câni sau beau o bere în tătă zua şi cu asta îs mulțumiți, deşi omul îi plăteşte şi le dă de mâncare. Greu găseşti să meargă, deşi eu cred că nu-i nicio ruşine, cu ciurda de vaci sau cu turma de oi. La vaci îs numa țiganii care grijesc de vaci aşa cum grijesc (...) Ăştealalți nu se duc. Nu ştiu (...) de ruşine, de măreție” – Int. nr. 4.

Această situație este determinată, se pare, atât de situația financiară bună a majorității familiilor, pe care am amintit-o mai sus, cât şi de o anumită atitudine de protejare a copiilor, cu certe efecte negative ulterioare.

„Există şi generație, hai să zic de vârsta a doua, aşa de vârsta mea, care am învățat să lucrăm, că ne-o învățat părinții să punem mâna şi să lucrăm şi să

[31] Mălina Voicu, B. Voicu, *op.cit.,* p. 32.

arăm şi să cosim, şi să facem absolut orice. P-ai noştri, pe copii, nu i-am învăţat, sau i-am învăţat foarte puţin să pună mâna, să facă un lucru. Generaţia asta, copiii noştri, trăiesc din salariul părinţilor sau din pensia părinţilor sau bunicilor. Este inutil să-i chemi să-ţi facă, să-ţi lucre. Nu vin. Li se pare prea puţin cât li se dă, şi dacă pot să trăiască dintr-o pensie pe care încă o au părinţii sau bunicii lor, di ce să lucre?" – Int. nr. 6.

O asemenea atitudine, de dată mai recentă, opusă celei din societatea modernă spre care tinde şi societatea românească, diferă substanţial de cea manifestată aici mai de mult, când copiii aveau un rol bine precizat în gospodărie, pe care şi-l îndeplineau uneori chiar în detrimentul frecventării şcolii, dar care le inducea un spirit al muncii, astăzi, din păcate, tot mai absent. Este vorba aici şi de o dorinţă a părinţilor de a-şi menaja copiii şi de a-i lăsa să profite de toate „cuceririle" societăţii occidentale în materie de distracţie şi de petrecere a timpului liber, fără a-i şi responsabiliza la un moment dat, aşa cum se întâmplă în respectivul context, fapt sesizat şi de oameni din zonă care au avut prilej de contacte cu acesta.

„Această atitudine nu-i sănătoasă. N-ar trebui procedat aşa, dar părintele zice e copilul meu, lasă lui să-i fie uşor că mie mi-o fost greu (...) Am văzut în Franţa un exemplu super, bine că acolo şi locurile de muncă se găsesc mai uşor, în orăşelul unde am fost nu stă nimeni părinte împreună cu fiu sau fiică. O terminat şcoala, are servici, i-o strâns mâna, nu-i mai ajută cu nimica. Domnule construieşte, fă, că şi eu mi-am făcut (...) Nu am auzit acolo să zică domnule îmi ajut fiul să-şi facă casă sau îi dau atâta amar de bani. Şi asta îi bine!" – Int. nr. 4.

Spre deosebire de situaţia din Occident, dar şi de cea din unele zone rurale din ţara noastră, cele din hinterlandul marilor oraşe în speţă, în Valea Drăganului majoritatea gospodăriilor sunt compuse, şi acuma, din două familii. „Locuirea cu părinţii" este un comportament cvasi-general, cu efecte economice benefice, determinat în bună măsură de fondul locativ de bună calitate al localităţii, dar şi de o anumită tradiţie a unei gospodării mai extinse, de relaţiile bune dintre generaţii.

„În general stau cu bătrânii şi-s relaţii bune, deci nu-i concepţia aceea din occident ca tânărul să-şi facă viaţa lui, iar bătrânul să rămână singur (...) Aici bătrânii sunt încă preţuiţi (...) relaţiile dintre generaţii sunt bune, nu sunt conflicte, bătrânii sunt respectaţi, iar tinerii, poate şi pentru că au nevoie de ajutor, rămân cu părinţii" – Int. nr. 13.

Aceasta face ca sumele de bani rezultate în urma căsătoriilor tinerilor să fie orientate, în general, înspre modernizarea locuinţelor (dotarea acestora cu băi, achiziţionarea de mobilier modern, îmbunătăţirea confortului termic – înlocuirea ferestrelor cu geamuri termopan, înlocuirea sobelor cu centrale termice etc.) şi înspre dotarea acestora cu aparatură electrocasnică de ultimă oră.

„*Dacă îi o casă bună mai are rost să facă alta? (...) Nici ăştia cu situaţie materială bună (privatizaţii) nu s-au separat de părinţi"* – Int. nr. 1.

Dar, deşi locuiesc împreună, cele două familii sunt totuşi destul de bine delimitate spaţial, „bătrânii" ocupând, de regulă, spaţiul destinat bucătăriilor de vară, situat în curte sau la demisol, şi financiar (nu sunt *„într-o pită"* – Int. nr. 7; „*Gospodăria noastră e separată de a lor. Banii îs separaţi, locuim împreună, gătim împreună, mâncăm împreună, dar administrarea banilor se face separat"* – Int. nr. 2).

Dar grija pentru viitorul copiilor se manifestă nu doar prin această „tolerare" a lor în spaţiul familial al părinţilor, ci şi prin încurajarea şi suportul acordat celor capabili să continue şcoala dincolo de învăţământul general obligatoriu urmat în localitate.

„(...) copiii care fac şcoli şi care pot face şcoli se duc la şcoală. Sunt foarte puţini cei care nu vor să meargă mai departe. Toţi vizează să meargă un pic mai sus. Şi atunci sigur că pleacă de aici" – Int. nr. 15.

Valea Drăganului are o adevărată tradiţie în şcolarizarea copiilor, datorată, în mare parte, activităţii culturale din perioada interbelică a preotului Aurel Munteanu[32], tradiţie preluată şi de localităţile învecinate din amonte. În anii socialismului, această tradiţie a fost întărită de efortul cadrelor didactice din localitate de a asigura elevilor o pregătire care să le permită accesul în învăţământul postgeneral.

„(...) şcoala asta a fost recunoscută ca şi copii pregătiţi (...) totdeauna cele mai bune rezultate şi la olimpiade şi la simulări le-a avut Drăganul. Sperăm că va fi tot aşa" – Int. nr. 13.

Acest fapt a avut efecte benefice în plan individual, Valea Drăganului fiind recunoscută prin numărul mare de reprezentanţi ai diferitelor profesii, unele chiar de vârf, răspândiţi în întreaga ţară, ceea ce a creat o adevărată emulaţie în rândul drăgănarilor, oameni recunoscuţi în zonă pentru mândria lor, care şi-au dorit şi-şi doresc să se impună în comunitate nu numai prin realizările lor, dar şi prin cele ale copiilor. Pe de altă parte, poate mai mult decât în alte sate, datorită faptului că foarte mulţi localnici au fost şi unii încă mai sunt salariaţi, iar posibilităţile de trai pe seama agriculturii sunt limitate, familiile cu copii au tins şi tind încă, indiferent de efortul material presupus de acest lucru, să le asigure acestora profesii

[32] „Deosebit de intensă este activitatea culturală în primii ani ai secolului XX, când autorităţile de la Budapesta făceau eforturi de maghiarizare. Ia naştere o bibliotecă din iniţiativa preotului Munteanu, care la 1910 avea 200 volume. S-a constituit un nucleu de membri ai Despărţământului Hida-Huedin al Asociaţiei ASTRA din Sibiu (…)" (Comisia metodică…, p. 37).

aducătoare de venit salarial şi, în perspectivă mai îndepărtată, de pensii, existând aici încă credinţa că „cine are carte are parte".

> *„(...) dacă ai o calificare, e mai uşor decât să stai aici la ţară cu sapa în grădina ta şi restul nimic (...) Şi aşa gândesc şi părinţii de aici. Eu ştiu ce eforturi fac ca să-şi crească copiii şi să-i ţină la şcoală până la cel mai înalt nivel. Nu sunt refractari la ideea de a face şcoală copiii, îi încurajează cum pot"* – Int. nr. 15.

Totodată, acest fapt a avut şi are în permanenţă şi efecte negative la nivel comunitar, contribuind la scăderea volumului demografic al localităţii, [*„În general, din cei care au făcut facultate, puţini s-au întors. Majoritatea sunt în Cluj, în Oradea. Tendinţe să se reîntoarcă nu cred că sunt (...) Zona deocamdată nu oferă prea multe posibilităţi"* – Int. nr. 2], la îmbătrânirea populaţiei, dar mai ales la diminuarea calităţii acesteia, elementele sale cele mai capabile şi mai dinamice alegând să trăiască şi să-şi desfăşoare activitatea profesională în alte contexte. Această situaţie nu este specifică numai locaţiei investigate de noi, ci este caracteristică întregului mediu rural, încercarea de revigorare a acestuia lovindu-se peste tot de „realitatea unei populaţii îmbătrânite, lipsite de iniţiativă, în cadrul căreia tinerii, tot mai puţini, se simt atraşi de modul de viaţă industrial-urban şi nu dezvoltă proiecte de economie agricolă modernă"[33].

Dacă cei în vârstă nici nu-şi pun, motivat am putea spune, problema iniţierii unei afaceri [*„Noi nu ne-am gândit să facem ceva că suntem trecuţi de miazăzi în seară! (...) Suntem bătrâni să ne ocupăm acuma de cazat turişti. Ne limităm la gospodăria pe care o avem deocamdată. Trebuie cheltuială ca să amenajezi pentru turişti. Trebuie să ai ceva fonduri ca să poţi să-ţi amenajezi camerele, cum ar avea «pretenţii» turiştii"* – Int. nr. 20], localnicii apţi de muncă, rămaşi, în marea lor majoritate, fără plasament, în condiţiile în care exploatarea lemnului şi a pietrei, două activităţii puternic dezvoltate anterior în zonă, s-au privatizat şi s-au diminuat drastic după '89, îşi leagă speranţele încadrării/reîncadrării în muncă de lucrările de la autostrada Braşov–Oradea [*„Toată lumea aşteaptă autostrada Bechtel (...) Speră că autostrada o să le aducă bunăstare. Văd că în viitor se va dezvolta infrastructura în zonă. Autostrada bănuiesc că se va derula pe 10 ani, rămâne după aceea întreţinerea şi alte activităţi colaterale"* – Int. nr. 2] sau de apariţia unor investitori din afara localităţii, care să înfiinţeze aici diferite afaceri de mai mică [*„Bine ar fi de exemplu să facă cineva o secţie mică de croitorie, deci să facă ceva unde să poată lucra şi femeile (...)"* – Int. nr. 16] sau mai mare anvergură [*„(...) să vină investitori să facă o uzină mare, o fabrică mare de ceva aici, să aibă toată lumea de lucru"* – Int. nr. 18]. O asemenea populaţie nu este, în general, capabilă să facă faţă exigenţelor impuse de transformarea societăţii, de tranziţia de la socialism la capitalism,

[33] N. Popa, *op. cit.,* p. 163.

să-şi ia soarta în propriile mâini, rămânând încă tributară vechii mentalităţi, indusă de paternalismul şi protecţionismul vechii epoci.

„Foarte multă lume încă crede că cineva te împinge de la spate, crede că nu te lasă nime în soarta ta şi se înşală” – Int. nr. 2.

Pe de altă parte, un alt factor care frânează adoptarea unei atitudini pozitive faţă de procesul de privatizare, în condiţiile în care majoritatea populaţiei nu dispune de resursele financiare presupuse de un asemenea demers, este conştientizarea riscului implicat de împrumuturile bancare şi, prin urmare, încercarea firească de a-l evita („prevenirea riscurilor a constituit un deziderat al oricărei societăţi şi se plasează la baza acţiunilor indivizilor”[34]), căruia i se asociază, desigur, un oarecare risc, inerent economiei de tip capitalist, pe care localnicii, ca şi mulţi dintre rurali în general, nu sunt capabili să şi-l asume.

„(...) eu nu am avut curajul să o fac. Îmi trebuiau bani şi în bancă mi-o fost frică să mă bag (...) poate mergea, poate nu mergea (...) Dacă nu puteam să plătesc ratele ce făceam? Trebuia să dau şi ce aveam. Ca să iei din bancă trebe să fii aproape sigur că dublezi banii, ca să plăteşti ratele şi să şi rămâi cu ceva” – Int. nr. 18.

Locuitorii din Valea Drăganului manifestă o anumită „inerţie” şi faţă de unele oportunităţi de câştig care nu implică riscurile presupuse de privatizare. Ei nu sunt receptivi, de pildă, la ideea cazării turiştilor în gospodăriile proprii, o asemenea activitate nefiind agreată atât din motive obiective, cât şi din motive subiective.

„*Îi vorba şi de bani* (pentru amenajarea locuinţei – n.n.)*, dar nici oamenii nu vor să fie «deranjaţi». Nu sunt familii care închiriază camere la turişti, închiriază doar pentru cunoştinţe, pentru cei care vin aşa o zi, două şi se cunosc cu localnicii. Dar pentru străini* (necunoscuţi – n.n.) *nu închiriază”* – Int. nr. 1.

De asemenea, localitatea încă nu se confruntă cu exodul spre ţările occidentale, care marchează semnificativ viaţa multor comunităţi româneşti

„(...) unii au plecat. Nu prea mulţi, dar totuşi sunt plecaţi, adică nu prea mulţi comparativ cu alte zone ale ţării. Sunt plecaţi câţiva în străinătate, în Italia, hai să zicem 20 şi ceva (...)” – Int. nr. 14.

[34] B. Voicu, *Resurse, valori, strategii de viaţă. Spaţii sociale de alegere în tranziţie* (Teză de doctorat), Universitatea din Bucureşti, p. 87 (http: //bogdanvoicu.home.ro/cv/cv–main.htm).

Această „inerţie" se datorează, credem, şi faptului că în localitate mai există încă o anumită bunăstare materială, datorată, aşa cum aminteam anterior, veniturilor din pensii şi salarii, ca şi unei anumite abilităţi a localnicilor de a se descurca, manifestată chiar şi în anii socialismului.

„(...) probabil că încă se trăieşte mai bine aici ca şi în altă parte. Trăiesc din pensii, alocaţii, din lemn, mai au unii proprietăţi, păduri, mai taie lemne, mai vând (...) şi din animale: mai vând un viţel, un porc, dacă pot să-l mai vândă" – Int. nr. 18.

Dar, chiar şi în cazul unor privatizări de mai mică anvergură, finanţarea prin credite bancare nu este agreată. Este cazul a trei întreprinzători în agroturism, proprietari ai unor micropensiuni, atestate sau în curs atestare de către ANTREC, care au preferat să-şi „construiască" afacerile în ritmul impus de resursele financiare proprii, fapt care le asigură un anumit confort psihic, ei nefiind presaţi de termene de restituire a creditului.

„Ne-am interesat de ceva fonduri Phare, rambursabile, nerambursabile şi (...) o picat treaba că am vândut ceva teren, că altfel nu puteam face. Aveam de gând să facem apel la fonduri Phare. Dar acum nu ştiu când vom mai face aşa ceva. Dar nu suntem datori la nimeni(...)" – Int. nr. 8.

Din acelaşi motiv, al neasumării unor riscuri, cele trei micropensiuni furnizează clienţilor doar servicii de cazare, servirea mesei implicând costuri suplimentare – personal calificat şi anumite standarde igienico-sanitare, neîndeplinirea acestora atrăgând sancţiuni severe pentru antreprenorii lor.

„(...) trebuie să ai şi personal calificat pentru pregătirea şi servirea mesei, pentru bucătărie. (...) Dacă oferi şi masă pentru turişti vin tot timpul peste tine controale de la Sanepid (...)" – Int. nr. 10.

Tot astfel, şi preocuparea de a-şi diversifica oferta de servicii în direcţia unor activităţi de destindere în timpul sejurului sunt extrem de limitate (ceea ce conduce, desigur, la „limitarea" clientelei), şi aceasta datorită costurilor materiale implicate de un asemenea demers, varianta „asocierii", a „construirii" unui patrimoniu comun de mijloace de agrement (posibil datorită poziţionării teritoriale a celor trei micropensiuni, situate într-o „vecinătate") nefiind, deocamdată, decât un deziderat al respectivilor întreprinzători.

Aceste „privatizări" au fost „gândite" ca nişte activităţi conexe, secundare, de către cei care le-au pus în practică, două dintre familiile implicate în agroturism fiind pensionari, iar cea de-a treia proiectându-şi, iniţial, afacerea pentru o „retragere în activitate" în momentul pensionării, ca şi pentru o eventuală şi dorită (deocamdată) implicare a copiilor.

„Am gândit-o în perspectivă, pentru copii, pentru mine, pentru retragerea la pensie (...) Deci eu am început activitatea de turism ca o treabă colaterală şi încerc să o dezvolt, şi în ideea că dacă copilului îi va place să o ducă mai departe” – Int. nr. 10.

De fapt, întregul demers al acestor mici antreprenori din agroturism se înscrie pe linia unor strategii „de subzistență”, efortul lor nefiind canalizat spre obținerea unui profit substanțial, ci, în principal, pe direcția asigurării unor surse suplimentare de venit.

„(...) am o pensie de 2.000.000 de lei. Şi cu 2 milioane în fiecare lună mă duc şi plătesc telefonul şi curentul, şi medicamentele nu-mi ajung să le cumpăr. Şi atunci din ce să mai trăim? (...) Dacă vine cineva astăzi, la sfârşitul ăsta de săptămână, într-o cameră, am 500.000 de lei. Şi aia îi bine, că măcar ştiu că am pentru pâine pe mâine sau pentru ce-mi trebuie. Deci la asta m-am gândit, nu ca să fac cine ştie ce (...)” – Int. nr. 8.

Ceea ce ne determină, totuşi, să vorbim de strategii de viață, în cazurile mai sus menționate, este faptul că aceşti mici antreprenori utilizează în acțiunea lor anumite „resurse” de capital. Este vorba, în cazul unei pensiuni, de o anumită „experiență locală” în agroturism (în sensul inițial al termenului[35], de cazare şi servirea mesei în locuința țărănească propriu-zisă, nu într-un spațiu special destinat numai oaspeților) cu o vechime de aproape un secol [*„(...) aicea o fost de pe vremea bunicilor soției o astfel de activitate. Bătrânul avea mereu musafiri, avea prieteni medici, avocați, care veneau aici fără să fie pensiune. Veneau pur şi simplu la prieteni*”], de o tradiție cultivată de-a lungul timpului de către respectiva familie [*„Deci activitatea actuală, pensiunea, este o continuare a unei tradiții a familiei, o moştenire de la bunici (...) Şi eu am foarte mulți prieteni, care au venit, şi vin şi acuma aici foarte des (...) Şi asta m-a ajutat într-un fel să iau decizia amenajării unui spațiu de cazare”* – Int. nr. 10]. Pe această experiență s-a grefat cea a unor regiuni similare ca relief din alte țări în acest domeniu, cunoscută de cei în cauză datorită posibilităților actuale de contact cu acestea [*„(...) Am fost anul trecut în Germania şi în Austria (...) Am fost într-o zonă rurală (...) toată lumea se ocupa de turism în zona respectivă. Se mai ocupau şi cu altceva, dar pe lângă alte lucruri care erau, marea majoritate aveau pensiuni”* – Int. nr. 10].

Celelalte două afaceri din domeniul agroturismului valorifică resursele de capital uman de care dispun cei care le-au pus în operă [*„Am lucrat în branşă. Deci eu am fost şefă de complex, (...), deci am fost, am avut şi diplomă de manager turistic. Deci asta am ştiut să fac şi mi-o plăcut să fac (...) şi am zis că vrem să continuăm. Şi atunci am transformat casa (...)”* – Int. nr. 8], respectiv cele de capital

[35] Vezi Aurelia Felicia Stăncioiu, *Dicționar de terminologie turistică,* București, Edit. Economică, p. 13.

„simbolic" (cultural) ale locației în care funcționează pensiunea [„*Ceea ce ofer eu este valoare istorică a cabanei. La intrare îs pozele cum s-o construit cabana, cu L. Blaga (...) În antreul cabanei există afişată o poezie dedicată de L. Blaga fostului proprietar al cabanei"*]. Aceste resurse specifice fac ca respectiva locație (Cabana „Iubu") să conteze atât ca pensiune agro-turistică, cât şi ca punct de atracție pentru turismul cultural („*În fiecare an când se organizează la Cluj festivalul L. Blaga ne vizitează unii din participanții la festival"* – Int. nr. 9).

Revenind la tradiția familiei antreprenorului primei pensiuni („Casa Morar"), aceasta a fost preluată treptat şi de alte gospodării din „vecinătate" – numele acesteia, Luna Molivului, sugerând un potențial natural (o luncă situată pe malul râului Drăgan, unde cresc molizi, ieşiți din semințe aduse de apă din amonte) în măsură să favorizeze apariția aici a unei microzone agroturistice bine conturate – , care practică şi ele, deocamdată într-o formă mascată, agroturismul (*„Ne vin oaspeți, adevărul îi că avem prieteni foarte mulți. Vin la noi foarte mulți dar fără bani, deci n-am cazat pe bani"* – Int. nr. 16). În această „vecinătate" din Valea Drăganului există deci, pe lângă câțiva „antreprenori efectivi", şi unii „antreprenori prin intenție"[36] în domeniul agroturismului. Aceştia sunt motivați în demersul lor atât de exemplul vecinilor, cât şi de realizările în domeniu din alte zone ale țării, cu o geografie asemănătoare celei locale [*„Eu m-aş apuca. Mi-am făcut rost de documentația pentru Sapard, pentru Phare, dar e greu. Am zis că aşa încet o să facem aici sus două camere noi, o să începem şi după aia vedem noi (…) am fost în ianuarie, februarie la Borşa-Maramureş. Orice căsuță, oricât de mică, or transformat-o în pensiune, în locuri de cazare (...)"* – Int. nr. 16]. Dar şi în aceste cazuri este vorba tot de strategii „de subzistență", agroturismul fiind conceput ca o activitate complementară celei actuale, cel puțin până în momentul în care el se va dovedi capabil să-şi susțină din punct de vedere financiar promotorii („*Ştiți cum îi, dacă renunți la servici după aia ce faci"?* – Int. nr. 16).

Transformarea acestora în „antreprenori efectivi" implică, însă, din ce în ce mai mult, un efort financiar care depăşeşte posibilitățile materiale ale majorității gospodăriilor țărăneşti. Acest fapt este sesizat de un antreprenor din localitate implicat în alt gen de activitate economică, care afirmă că, pentru a fi rentabil, agroturismul presupune nişte costuri pe care mica gospodărie țărănească nu le poate suporta sau care se amortizează într-un interval prea mare de timp pe care aceasta nu-l poate accepta, fiind necesară şi în acest domeniu apariția unor „agenți economici" care să promoveze un „gen de turism care să fie rentabil" (Int. nr. 5). Viitorul agroturismului depinde, deci, de apariția unor agenți economici specializați în acest domeniu [*„(...) nu cred că acest tip de agroturism va prospera. Nu cred că localnicul din Valea Drăganului va fi capabil în viitorul apropiat să-i ofere turistului condițiile minime obligatorii (...) Mici moteluri, hoteluri, cu siguranță vor prospera"* – Int. nr. 2], dar şi, mai ales, de implicarea financiară substanțială a statului în acest domeniu de activitate[37].

[36] D. Sandu, *Spațiul rural al tranziției,* Iaşi, Edit. Polirom, 1999, p. 58.
[37] I. Mihăilescu, *op. cit*., p. 316–317.

Apariția unor asemenea agenți este pe cale de a se realiza efectiv, în localitate fiind deja în construcție o clădire destinată activității de turism rural. Beneficiarul acesteia este o societatea comercială puternică (S.C. Hercules S.R.L., cu aproximativ 150 de angajați), proprietate a unui localnic, având inițial ca obiect de activitate exploatarea şi prelucrarea primară a lemnului, iar ulterior şi comerțul şi alimentația publică. De altfel, în localitate mai există câțiva antreprenori implicați în exploatarea celor două resurse importante ale zonei, lemnul şi piatra de carieră, precum şi câțiva agenți economici a căror activitate este comerțul. Vorbind de resursele zonei, surprinde faptul că nu au apărut încă preocupări pentru exploatarea argilei, existentă aici din abundență, deşi localitatea are o anumită tradiție în fabricarea artizanală a cărămizii pentru construcții (e adevărat, de către romi! şi poate tocmai din acest motiv nu este luată în considerare), şi, de asemenea, pentru dezvoltarea unor ferme zootehnice, Valea Drăganului încă oferind condiții pentru o asemenea activitate [*„(...) aici s-ar putea face eventual o fermă ecologică pentru creşterea vacilor de lapte, pentru că sunt dealurile ăstea, terenurile sunt încă accesibile ca preț (...) Deci dealurile ar mai fi încă o posibilitate pentru că loc plat nu prea ai aici. Care-i plat şi mai mare are valoare mai mare. Deci teren de două căpițe îl iei pe şes cu 60–70 de milioane iar pe deal cu 10 sau poate nici atâta”* – Int. nr. 12]. În această direcție, trebuie menționat faptul că a existat o tentativă de antreprenoriat în domeniul oieritului [*„(...) trei familii tinere au încercat afaceri cu oi. Fiecare avea o turmă de oi”* – Int. nr. 2], abandonată relativ repede datorită beneficiilor minime obținute. Pe de altă parte, specificul muncii în zootehnie [*„Într-o fermă de animale este ca într-o uzină, ca într-o fabrică cu foc continuu. Aicea trebe să fii la animale încontinuu. Nu ai sărbătoare, nu ai nimic (...)”* – Int. nr. 4] şi cerințele Uniunii Europene vizavi de aceasta reprezintă, şi ele, un obstacol serios în calea privatizării în domeniu.

Aşa cum subliniază un interlocutor, bun cunoscător al locului şi al oamenilor (este autor al unei monografii a Văii Drăganului!), ceea ce îi diferențiază pe aceşti întreprinzători de restul sătenilor, inclusiv de cei implicați în activitatea de agroturism, la care ne-am referit mai sus, este curajul de a apela la credite bancare, dublat de o anumită capacitate managerială şi, în unele cazuri, de studiile de specialitate implicate de activitatea desfăşurată.

> *„Privatizările s-o făcut numai prin împrumuturi bancare. O avut curaj şi fiind şi pricepuți, manageri buni, o ştiut cum să se ocupe de oameni, cum să-i atragă şi oamenii s-o dus. O şi făcut studii, o făcut şcoală”* – Int. nr. 1.

Aceşti antreprenori sunt, în general, promotorii unor strategii „de succes”, bazate nu atât pe resurse de capital material, cât mai ales pe unele de capital uman, care, în opinia noastră, sunt indispensabile derulării unor afaceri de mai mică anvergură, aşa cum sunt cele la care ne referim. Ceea ce îi caracterizează pe respectivii întreprinzători este, mai întâi de toate, faptul că ei sunt persoane cu pregătire de specialitate în domeniul afacerilor pe care le desfăşoară. Astfel,

patronul cu cele mai bune rezultate în domeniul comerţului are studii superioare în domeniul economic, iar cel implicat în activitatea de transport a produselor de carieră este absolvent al învăţământului superior tehnic. În plus, acesta din urmă şi-a construit afacerea în strânsă legătură cu societatea comercială al cărei director de producţie este [*„Am o firmă de transport agregate, în general transportă criblurile şi agregatele, piatra din carierele Poieni, Bologa, Morlaca către diverşi clienţi (...) Categoric firma s-a dezvoltat în domeniul transportului de agregate prin faptul că eu lucrez aici în «Grandemar» şi am informaţia cine cumpără, unde duce (...) Având informaţia în faţa altora este sigur un avantaj”* – Int. nr. 2], dispunând, deci, şi de resurse de capital relaţional. Mai mult încă, aceştia sunt conştienţi de importanţa capitalului uman pentru bunul mers al firmei, selectându-şi personalul în funcţie de calitatea acestuia [*„Eu am apreciat angajaţii mei nu pentru ceea ce erau la momentul în care i-am angajat, ci pentru ceea ce am simţit eu că pot deveni (...)”*] şi fiind dispuşi să investească în pregătirea sa [*„Directoarea economică pe care am luat-o acum un an jumate era chelneriţă, când o venit nu ştia să deschidă calculatorul, acuma ştie contabilitate (...) Directoarea comercială nu a mai lucrat nicăieri, doar la mine în discotecă, la contabilitate primară am o fată care a fost educatoare (...) Am plătit un expert contabil să le şcolarizeze (...)”* – Int. nr. 5]. Ei investesc, în unele cazuri, şi în pregătirea unor membri ai propriei familii în vederea parteneriatului în afaceri şi, în viitor, pentru preluarea şi continuarea acestora [(băiatul – n.n.) *“a terminat liceul de informatică, o să facă ceva secţie de mecanică la Politehnică, probabil că o să-l angajez şofer aici la firmă, şi dacă totul o să meargă bine va prelua firma (...) Asta îi ideea, să lucreze 4–5 ani ca şofer (...) Băiatul este de acord cu acestea, este deja şofer profesionist, are atestat profesional, va lucra vara aceasta o lună, două în Germania, ştie engleza bine, a făcut în liceu câţiva ani de germană şi sper că lucrând în Germania să-şi însuşească mai bine limba germană (...)”* – Int. nr. 2], dar nu ezită să renunţe la colaborarea cu aceştia atunci când ei nu se supun regulilor care guvernează activitatea firmei [*„(...) am zis că aşa e bine: te duci să vezi pe pielea ta că trebuie să te trezeşti neapărat la şapte şi că lunea începe programul la 7:30 şi nu la 11:00 (...) şi că week-end-ul nu începe sâmbăta şi că uneori nu există week-end nici sâmbăta (...)”* – Int. nr. 5].

Unii dintre aceşti antreprenori posedă şi o anumită experienţă profesională, provenită din activitatea desfăşurată anterior momentului iniţierii afacerii [*„(...)am acumulat experienţă la o firmă multinaţională, unde am învăţat comerţ (...) m-am specializat în marketing (...) Lucram pentru toată Transilvania analize de piaţă, audit, marketing (...)”* – Int. nr. 5], sau o oarecare experienţă managerială, patronul S.C. Hercules S.R.L. conducând o perioadă mai lungă o unitatea de alimentaţie publică locală. De asemenea, ei au o viziune mai largă asupra businessului, planul lor managerial vizând diversificarea afacerilor, canalizarea lor înspre sectoare în care investiţiile se amortizează într-un termen cât mai scurt, precum şi abordarea şi dezvoltarea unor activităţi (comerţ, turism) care depind mai puţin de unele resurse naturale epuizabile din zonă.

Pentru a-şi „construi" şi dezvolta afacerile, ei au recurs şi recurg în continuare la credite bancare, asumându-şi riscurile implicate de contractarea acestora, de economia capitalistă în general [*„Am început cu o maşină (...) am înfiinţat firma de şase ani, am şase maşini. În fiecare an am mai achiziţionat o maşină: în credit sau leasing. Se şi câştigă, se şi pierde, dar repet, trebuie să ai curaj"* – Int. nr. 2], uneori chiar pe cel al pierderii agoniselii de o viaţă a întregii familii [*„(...) ăsta* (patronul S.C. Hercules S.R.L. – n.n.) *s-a băgat în nişte credite mari pentru a investi, că el n-a avut bani, a riscat, tot ce a avut a riscat, casă, tot"* – Int. nr. 17]. Sau în cazul în care au dispus de resurse financiare provenite din diferite surse, le-au investit în afaceri [*„Pe lângă ce mai adunasem eu şi pământul de aici pe care l-am vândut, vroiam cu banii să-mi cumpăr o garsonieră (...) Le-am dat (părinţilor – n.n.) toate planurile peste cap, eu de banii ăia am cumpărat aparatură pentru discotecă (...)"* – Int. nr. 5] şi nu în obiecte sau bunuri imobiliare, aşa cum fac încă majoritatea localnicilor [*„(...) se gândesc cum să-şi zugrăvească o cameră, cum să-şi ieie o mobilă dacă au un ban. Dacă vând un teren, la fel, îşi iau maşină (sau) cumpără la copii un apartament"* – Int. nr. 16]. Ei au, deci, un comportament economic adecvat perioadei actuale şi, în general, un mod de gândire total diferit de cel al majorităţii consătenilor lor, care nu sunt capabili sau dispuşi să se adapteze la noile realităţi social-economice, fiind, după cum sublinia un interlocutor recent integrat în comunitate, chiar mulţumiţi de starea lor actuală [*„Este departe capitalismul de ce se întâmplă aici. Şi nici nu simte omul nevoia de aşa ceva (...) Oamenii de aici simt nevoia de linişte, de liniştea şi bunăstarea pe care şi-o asigură, şi-o asigură ei şi să ştiţi că nu se plâng. Din puţinul pe care-l au se descurcă, nu se plâng. Nu au nevoie de nu ştiu ce. Ba dimpotrivă, dacă ar veni aşa ceva peste ei i-ar şoca (...) ei sunt aceiaşi cum erau acum 20 de ani (...) Nu sunt alţii (...) nici ca mentalitate, nici ca posibilităţi. Nimic nu s-a schimbat. Doar atât că şi-au mai făcut o cameră, o încălzire centrală, ceva pentru confort propriu. Şi-au cumpărat televizoare, frigidere, cam toată lumea are aşa ceva"* – Int. nr. 15].

Valea Drăganului este, deocamdată, un loc liniştit, intrat într-o proporţie infimă în vâltoarea economiei capitaliste şi în logica proprie acesteia. Presiunea urbanului, fenomen specific societăţii moderne, manifest deja sub diferite forme şi în ruralul românesc, mai cu seamă în cel situat în proximitatea marilor centre urbane[38], este resimţită aici mai ales pe componenta sa rezidenţială, neexistând încă investitori străini zonei care să deruleze afaceri aici. Satul Valea Drăganului devine pe zi ce trece un loc preferat de retragere în perioada pensionării, atât pentru cei originari din localitate, cât şi pentru străinii de aceste locuri, din ţară sau chiar din afara ei [*„(...) sunt din Drăgan care se întorc, mai ales pensionari. Şi sunt şi clujeni şi din alte oraşe, persoane care vin şi-şi iau terenuri în zonă pentru a-şi construi case. Sunt, sunt mulţi care vin să cumpere teren din Cluj, din Zalău, din*

[38] Vezi: A. Negru, *Comunitatea rurală între global şi local. Studiu de caz în zona periurbană a Clujului,* „Anuarul Institutului de Istorie «George Barit» din Cluj-Napoca", Series Humanistica, IV, 2006, p. 77–108.

Oradea. Majoritatea le cumpără ca să-şi facă o casă de vacanţă sau care poate vor să se stabilească aici la pensie" – Int. nr. 10; [*„(...) am auzit că mulţi pensionari din Occident vor să vină să se stabilească definitiv aicea. O fost la mine doi pensionari din Olanda că vor să-şi facă casă aicea (...) "* – Int. nr. 9].

Asemenea strategii „de retragere" sunt deci caracteristice mai ales persoanelor de vârsta a treia, pensionari sau pe cale de a dobândi acest statut, deşi există şi cazuri de reîntoarcere a unor familii sau persoane mai tinere, originare din localitate, care şi-au pierdut locurile de muncă din urban [*„Vin cei care au părinţi, cei care au lucrat la oraş şi poate nu mai au unde să lucreze, se mută aicea (...) Şi acuma ştiu o familie care o venit de la Timişoara, o cumpărat o casă aicea (...) părinţii lor au fost din Drăgan şi s-au întors aici"* – Int. nr. 18]. Ele au la bază atât raţiuni economice, mai ales în cazul celor originari din localitate (*„Au lăsat apartamentul la copii şi au venit aici la casa părintească şi duc o viaţă liniştită. Vin aici şi cu pensia obţinută în urma unei munci de o viaţă, trăiesc foarte bine"* – Int. nr. 12), cât şi raţiuni care ţin de „confortul" psihic asigurat de viaţa la ţară [*„Aicea ai o ocupaţie şi totul îi mai sănătos, nici nu se compară* (cu oraşul – n.n.), *Aerul de aicea, liniştea (...)"* – Int. nr. 9], de locuirea într-o zonă remarcată, deopotrivă, pentru peisajul natural deosebit, pentru situarea în proximitatea unor căi de comunicaţie importante, ca şi pentru condiţiile de trai apropiate de cele din urban [*„(...) zona o vedeţi cum e, nu trebuie să o laud. Să stai numa aşa să te uiţi pe dealurile alea şi pă pădurile alea e o frumuseţe. Aicea îi tot confortul (...) adică ai încălzire centrală, televiziune, abonament la ziare (...)"* – Int. nr. 15]. Trebuie menţionat însă faptul că o parte dintre aceşti noi veniţi se implică în viaţa economică locală, iniţiind şi derulând diferite afaceri, unele dintre acestea de succes. Aşa cum este cazul brutăriei, renumită în toată zona, construită de o familie revenită din Cluj după retragerea din activitate [*„(...) după ce s-au pensionat s-au întors aicea, că aicea aveau locuinţă şi proprietate. O venit, s-o întors acasă, şi-o vândut casa din Cluj, cu banii, cu ce o mai avut resurse, o rezolvat brutăria"* – Int. nr. 1] şi preluată de fiul acesteia, care, l-a rândul său, şi-a abandonat, cel puţin temporar, profesia de medic veterinar şi locuinţa din oraş, pentru a continua afacerea iniţiată de părinţi.

Dacă astfel de strategii vor continua să se manifeste şi în viitor, iar localnicii vor fi mai receptivi faţă de solicitările potenţialilor cumpărători din afara satului [*„(...) oamenii nu sunt dispuşi să vândă. Fiecare are căsuţa lui (...) Sunt oameni care locuiesc aici, care când nu vor mai fi, au nepoţi, au copii care nu locuiesc aici, dar nu sunt dispuşi să vândă (...)"* – Int. nr. 16] şi mai rezonabili [*„Îs dispuşi să vândă, dar îs nerealişti (...) este mentalitatea asta că dacă vrea cineva să cumpere zic: «lasă că are bani» şi atunci hai să-l jupoi"* – Int. nr. 19], „lupta" pentru teritoriul său, aflată deocamdată aici într-o formă incipientă, se va accentua. Valea Drăganului va deveni, probabil, datorită cadrului său natural şi a celui construit, un loc preferat de „retragere", „un mega-sanatoriu" (Int. nr. 12) pentru populaţia urbană din cele trei centre urbane situate la aproximativ aceeaşi distanţă

de localitate, Cluj-Napoca, Oradea şi Zalău. O asemenea postură, de locație de rezidență permanentă sau temporară pentru urbani, deocamdată pentru cei retraşi din activitate, dar în perspectivă, probabil, şi pentru cei activi profesional, ar constitui în cazul satului Valea Drăganului, ca de altfel şi în cel al altor localități rurale care dispun de condiții asemănătoare – cadru natural deosebit, infrastructură edilitară şi servicii, acces la căi de comunicație importante –, o alternativă viabilă de dezvoltare la cea considerată „clasică" pentru mediul rural, bazată în principal pe dezvoltarea agriculturii[39].

Lista persoanelor intervievate

Int. nr. 1: I. L., 70 ani, şi L. L., 70 ani, cadre didactice, pensionari.
Int. nr. 2: L. G., 45 ani, subinginer, director tehnic „Grandemar" şi patron firmă de transport.
Int. nr. 3: L. M., 65 ani, inginer, pensionar.
Int. nr. 4: I. D., 46 ani, tehnician veterinar, primarul comunei.
Int. nr. 5: C. D., 37 ani, economist, patron firmă de comerț.
Int. nr. 6: G. N., 46 ani, învățător, viceprimar.
Int. nr. 7: D. F., 46 ani, brigadier silvic.
Int. nr. 8: I. G., 57 ani, şi A.G., 50 ani, patroni pensiune turistică.
Int. nr. 9: C. D., 61 ani, şi V. D., 56 ani, pensionari, proprietari pensiune, reîntorşi din Cluj.
Int. nr. 10: N. M., 45 ani, tehnician silvic, patron pensiune.
Int. nr. 11: D. P., 71 ani, maistru şcolar, pensionar reîntors din Cluj.
Int. nr. 12: C. L., 32 ani, medic veterinar, patron brutărie venit din Cluj.
Int. nr. 13: V. M., 66 ani, şi D. M., 64 ani, învățători, pensionari.
Int. nr. 14: I. C., 61 ani, preot.
Int. nr. 15: L. P., 70 ani, avocat, pensionar venit din Cluj.
Int. nr. 16: N. N., 38 ani, lucrător comercial.
Int. nr. 17: G. L., 70 ani, pensionar, fost şef serviciu poştă Cluj.
Int. nr. 18: R. F., 39 ani, impiegat de mişcare CFR.
Int. nr. 19: M. O., 53 ani, optician din Cluj-Napoca, proprietar casă de vacanță.
Int. nr. 20: I. P., 65 ani, pensionar, muncitor forestier.

[39] Vl. Pasti ş.a., *op. cit.,* p. 65.